

Paavo Järvensivu, *Rajattomasti rahaa niukkuudessa*

Helsinki: Like Kustannus Oy, 2016, 238 s.

Paavo Järvensivun teos *Rajattomasti rahaa niukkuudessa* pyrkii järjestyttämään arkisia käsityksiämme. Teoksessaan Järvensivu hahmottelee muutosta fossiilisten polttoaineiden jälkeiseen elämään, talouteen ja kulttuuriin. Tavoitteekseen kirjoittaja nostaa politiikan ja kulttuurin uudelleenkuveltun ”rajattoman rahan ja niukkenevien resurssien näkökulmasta” (Järvensivu 2016, 40). Tässä tehtävässä teos onnistuukin erinomaisesti purkaen fossiilisten polttoaineiden kasvavaan käyttöön ja jatkuvaan talouskasvuun perustuvan talouden ja kulttuurin ongelmia, tuoden myös näiden tilalle uusia tapoja ajatella ja toimia. Kirjoittaja operoi laajalla rekisterillä tarkastellen yhtäältä niin materiaalisia, taloudellisia kuin kulttuurisiakin rakenteita ja toisaalta ihmisten arkipäiväisiä kokemuksia. Lisäksi hän tarkastelee ansiokkaasti sekä eri rakenteiden keskinäisiä että rakenteiden ja arkipäiväisten kokemusten välisiä yhteyksiä.

Teoksen lähtökohdista olennaisin on planeetan materiaalisten rajojen ylittyminen. Järvensivu käy läpi luonnontieteellistä konsensusta nykyisen fossiilisten polttoaineiden käyttöasteen sekä hiilidioksidipäästöjen ja materiankulutuksen kasvun kestämyydestä. Ilmastonmuutoksen lisäksi nykyisellä materiaalilla ja energian kulutuksella kohtaamme myös monta muuta ekologista kriisiä, kuten luonnon monimuotoisuuden vähenemisen. Tämä ei liene kiistanalaista. Materiaalisten perusteiden jälkeen käsiteltävien taloudellisten ja kulttuuristen lähtökohtien yhteydessä teoksen kiinnostavuus kasvaa myös yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta.

Taloudellisissa lähtökohdissaan Järvensivu nojaa jälkikeynesiläiseen tai tarkemmin ottaen uuschartalistiseen talousteoriaan, joka ehkä yleisemmin tunnetaan modernin rahateorian (MMT) nimellä. Teorian keskeinen argumentti on, että rahapoliittisesti suvereenilla valtiolla ei voi koskaan olla pulaa itse liikkeelle laskemastaan valuutasta, eikä se siten voi ajautua maksukyvyttömäksi. Rahaa voidaan luoda periaatteessa rajattomasti uusia velkasuhteita synnyttämällä joko liikepankkien luotonannon tai valtion kulutuksen kautta. Raha on siis sosiaalinen suhde, eikä siten missään absoluuttisessa mielessä niukaksi määriteltävissä. Niin arkinen ajattelumme kuin median ja poliittisten päättäjien talouspuhe on tästä näkökulmasta hyvin nurinkurista. Arkijärkeämme ja talouspuhetta ohjaa ajatus rahan niukkuudesta, jolloin taustaoletuksena on usein vastaavasti rajattomat materiaaliset resurssit. Ajatus näkyy absurdissa muodossa pohdintana siitä, onko kulutuksen vähentämiseen varaa.

Järvensivu soveltaa rajattoman rahan ideaa kiitettävästi teoksen myöhemmissä osioissa käsitellessään yhteiskunnan keskeisiä toimintoja ja niiden organisointia. Ottaen huomioon modernin rahateorian kiistanalaisuuden, on tätä käsittelevä osuus kuitenkin melko lyhyt. Yhtäältä esimerkiksi Jussi Ahokkaan ja Lauri Holapan teoksen *Rahatalous haltuun – Irti kurjistavasta talouspolitiikasta* (2014) jo lukeneille osuus ei tuo mitään uutta. Järvensivun tiivistys saattaa tuntua vähäisen pituutensa vuoksi jopa hieman yksinkertaistavalta ja mutkia suoraksi vetävältä, vaikka mitään suoranaisia virheitä osioon ei sisälly. Toisaalta tavanomaisen talouspuheen omaksunutta julkisen velan pelkääjää näin lyhyt osuus tuskin riittää vakuuttamaan. Teos näyttääkin talousteoreettisella osiollaan puhuttelevan enemmän joko modernin raha-

teorian teesit pääpiirteittäin jo hyväksyntyä tai teokseen täysin ilman ennakkokäsityksiä tutustuvaa lukijaa. Teosta ei kannata kuitenkaan hylätä, vaikka modernin rahateorian teesejä ei kokonaisuudessaan allekirjoittaisikaan, sillä Järvensivun perusajatus on kuitenkin lähes kaikkien hyväksyttävissä: taloudenkin pohja on materiaallinen, eikä rahan puute ole mielekäs perustelu ekokriisien torjunnasta pidättäytymiselle. Joudumme tulevaisuudessa myös väistämättä keskittymään enemmän työn ja tuotannon sisältöihin pelkän rahoituksellisen ulottuvuuden sijaan.

Materiaalisten ja taloudellisten perusteiden jälkeen käsitellään vielä kulttuurisia perusteita. Fossiilisten polttoaineiden kasvavan kulutuksen ja jatkuvan talouskasvun pohjalle rakentuva kulttuuri on tehnyt kaikista luonnossa olevista ainutlaatuisista resursseista pelkkiä välineitä, jotka ovat korvattavissa toisilla välineillä. Samalla yhteytemme luontoon on kadonnut. Kokeuksemme on, että energiaa tulee loputtomasti sähkönä seinästä ja polttoaineena huoltoasemalta. Kaupasta ostettavien hyödykkeiden alkuperä jää suurelta osin pimentoon. Informaation lähteiksi jäävät epämääräiset hintasignaalit, joiden perusteella tuotteista on erilaisten hinnoittelustrategioiden vuoksi hankalaa päätellä mitään.

Teoksen sekä sivumäärällisesti että sisällöllisesti suurin anti löytyy näiden materiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen lähtökohtien jälkeisestä luvusta. Tässä luvussa Järvensivu hahmottelee niukkojen resurssien vaatimia muutoksia neljällä keskeisellä yhteiskunnallisen elämän osa-alueella: liikkumisessa, rakennetussa ympäristössä, ruoassa ja tuotantomuodoissa. Lähtökohdat muodostavat teoksessa nähdäkseni eräänlaisen kolmijaon: materiaaliset perusteet tekevät muutokset välttämättömiksi, taloudelliset perusteet tekevät ne mahdollisiksi ja kulttuuriset perusteet tekevät niistä hyväksyttäviä.

Niin liikkumisessa, rakentamisessa kuin ruoantuotannossa ja -kulutuksessakin resurssien taju on Järvensivun mukaan nykyisellään kateissa. Liikkumisessa polttoaineen loputon saatavuus on tehnyt yksityisautoilusta ja lentomatkestamisesta tavallista. Nykyisen mittakaavan autoilu ja lentäminen ovat kuitenkin menneyttä aikaa. Tulevaisuuden kulkuvälineitä ovat juna, polkupyörä, rahtilaiva ja purjeverene. Rakentamisessa rahamotiivi on ohjannut tekemään rakennuksia valmiista komponenteista ilman yhteyttä lähiympäristöön tai käyttötarkoitukseen. Tällaista rakentamista edustavat esimerkiksi bisnesparkit (yrityspuistot ja toimistohotellit), joita ei ole suunniteltu tietyn alan yrityksille, vaan täyttämään toimistotyön minimivaatimukset. Bisnesparkki on Järvensivun mukaan abstrakti tila, jossa tehdään abstraktia työtä, mikä on omiaan aiheuttamaan vieraantumista ympäristöstä ja työssä käytetyistä resursseista. Ruoantuotannossa teollinen tuotantoprosessi on tehnyt ruoankasvatuksesta riippumattoman paikallisen maaperän ja ilmaston olosuhteista. Yhdelle lajikkeelle muodostetaan keinotekoisesti optimaaliset kasvuolosuhteet. Tämä on tehnyt maataloustuotannosta energiaintensiivisempää ja maaperää köyhdyttävää sekä ravinnekiertoja vääristävää. Teollisen ruoantuotannon on mahdollistanut rajaton energiansaanti ja piittaamattomuus resurssien käytöstä.

Järvensivun ansioksi voi lukea, että hän käsittelee ekokriisin vaatimia muutoksia myös hyvin konkreettisella, yksittäisen ihmisen kokemuksen tasolla. Kulttuurisen kokemuksen kuvailu luo myös toivoa suurten muutosten edessä: ehkä nykyinen ylenmääräiseen energiankulutukseen ja ympäristöstä piittaamattomuuteen perustuva kulttuurimme ei teekään meitä onnellisiksi, vaikka se onkin mahdollistanut esimerkiksi yksityisautoilun kaupungeissa ja lentomatkeilun suu-
relle joukolle (joskin lentäminen on globaalista näkökulmasta pienen eliitin matkustusmuoto).

Ymmärrys luonnosta peräisin olevan energian hyödyntämisestä ja resurssien rajallisuudesta voi avata meille maailman täynnä ainutlaatuisia asioita ja kokemuksia. Se ohjaa meitä myös kiinnittämään huomiota työn sisältöön kaiken työn lisäämisen sijaan. Ympäristölle selvästi haitallinen työ on parempi jättää tekemättä. Perustulon kaltainen vastikkeeton sosiaaliturva mahdollistaisi kieltäytymisen haitallisesta työstä. Toisaalta Järvensivu peräänkuuluttaa valtion työpaikkatakuuta ekologisen jälleenrakentamisen mahdollistamiseksi. Ekologisesti kestäväan yhteiskuntaan siirtyminen vaatii valtavia investointeja infrastruktuurin uudistamiseen. Pelkkä vapaa toiminta perustulon varassa ei siis ainakaan aluksi riitä, vaan tarvitaan ekologista jälleenrakentamista, jonka toteuttamiseksi tarvitaan työntekoa.

Tieteellisesti Järvensivun teoksesta erityisen kiinnostavan tekee sen monitieteisyys ja kyky tarkastella uhkaavia ekologisia kriisejä laajasti eri näkökulmista sekä yhteydessä toisiinsa. Yhteiskuntatieteilijän näkökulmasta teos nostaa esiin ainakin kaksi keskeistä huomiota. Ensinnäkään ekologiset kriisit eivät ole ratkaistavissa pelkän luonnontieteellisen asiantuntemuksen avulla, vaan vaativat yhtä lailla yhteiskunnallista ja humanistista tietoa ja asiantuntijuutta. Toiseksi kriisi on mitä suurimmassa määrin poliittinen. Tällöin myös asiantuntijuuteen tulee arvopohjaisuutta, joka tulee hyväksyä. Pelkkien teknokraattisten keinojen kehittämisen sijaan asiantuntijuudella on arvoa myös liittyen esimerkiksi tarvittavan yhteiskunnallisen muutoksen hyväksyttävyyteen ja oikeudenmukaisuuteen.

Politiikka-lehden taannoisessa pääkirjoituksessa nostettiin esille yliopiston ja siihen liittyvän korkeakoulupolitiikan aiheuttama paine erikoistumiseen. Paine erikoistumiseen vähentää mahdollisuuksia laaja-alaiseen oppineisuuteen ja aitoon intellektuelliuteen. (Poutanen ym. 2019.) Ymmärrys ekologisista kriiseistä kaiken yhteiskunnallisen toiminnan läpäisevinä pistää kysymään, onko erikoistumista ylikorostava tiedepoliittinen suuntaus toivottava? Pelkkä monitieteisyyskään ei välttämättä tue laaja-alaista oppineisuutta, jos tieteenalojen rajoja varjellaan liian tiukasti, ja jos yksittäiset tieteenalat kaappaavat itselleen yksinoikeuden tiettyjen kysymysten asiantuntijuuteen. Tästä on keskusteltu erityisesti valtavirtaisen taloustieteen kohdalla (ks. Eskelinen ja Jonker-Hoffren 2017; Patomäki 2018). Järvensivun mukaan sosiaalisen ja materiaallisen maailman yhteenkietoutuneisuuden unohtaneilta kapeilta tieteenaloilta katoaakin pohja ekologisten kriisien myötä.

Järvensivun teosta voi suositella kaikille erityisesti näinä aikoina, kun COVID-19-taudin aiheuttaman pandemian vuoksi monet talouspoliittiset rajoitteet on asetettu ainakin väliaikaisesti sivuun muiden arvojen tieltä ja ihmiset ovat joutuneet sopeutumaan ”normaalin elämän” näkökulmasta merkittävään häiriötekijään.

LÄHTEET

- Ahokas, Jussi ja Holappa, Lauri. 2014. *Rahatalous haltuun – Irti kurjistavasta talouspolitiikasta*. Helsinki: Like Kustannus Oy.
- Eskelinen, Teppo ja Jonker-Hoffrén, Paul. 2017. Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta. *Poliittinen Talous* 5(1), 91–120.
- Järvensivu, Paavo. 2016. *Rajattomasti rahaa niukkuudessa*. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Patomäki, Heikki. 2018. Johdanto poliittisen talouden symposiumiin: poliittinen talous ja talousteorian poliittisuus. *Politiikka* 60(1), 47–49.

Poutanen, Mikko, Juntunen, Tapio ja Lahtinen, Mikko. Muuttuva yliopisto. *Politiikka* 61(2), 99–102.

KIRJOITTAJATIEDOT

JUSSI SYSTÄ

YTK, maisteriopiskelija

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

Tampereen yliopisto

jussi.systa@tuni.fi